

**United States Holocaust Memorial  
Museum  
Oral History Interview  
Hungarian Witnesses Documentation  
Project**

## **Oláh Gábor**

I: Akkor READY!

OG: Én türelmes vagyok, kedves, ne haragudjon, én mondtam magának, ha reggelig maga mellett szemben ülhetek, akkor kibírom.

I: Arra szeretném most akkor megkérni, hogy mondja el, legyen szíves a nevét.

OG: Oláh Gábor vagyok.

I: Mikor és hol született?

OG: Nagyon régen. 1929. október 17-én, nemsokára éppen születésnapom lesz. Arra remélem, koccintunk még egy jó társasággal, ami most- egy jó kupicával. És hát Nyíregyházán lakom.

*(egy kicsit hangosabban)*

I: Jó. Ismételjük meg?

*(igen)*

I: Akkor én, illetve Gábor bácsi is ezek szerint hangosabban, vagy=vagy-

*(igen=igen)*

I: Jó. Tehát mind a ketten egy kicsit hangosabban kell, hogy beszéljünk, hogy jobban hallatszódjon.

OG: Jó, akkor majd én is úgy fogok.

I: Akkor kezdjük el újra és legyen szíves megmondani a nevét.

OG: Oláh Gábor. Születtem 1929. október 17-én, Buj községben.

I: Gábor bácsi, jártunk itt már ezelőtt néhány héttel. Akkor arról beszélgettünk, hogy mire emlékszik a második világháborús eseményekből. Most azért jöttünk vissza, hogy mindezeket az emlékeket videóra rögzítsük. Elsőként azt szeretném megkérdezni, hogy hogyan emlékszik vissza, milyen volt a viszony Bujban a háború előtt a zsidók és nem zsidók között?

OG: Az a település, a szülőfalum csodálatos egy település volt és ma is az. Nagyon szegénységben éltek akkor is az emberek, most még mélyebb szegénységben, már majdnem mélyszegénységben élnek. De talán a szegénység volt az, ami összekötötte az embereket. Segítőkészek voltak az emberek a bajban. Bajban ismerszik meg a magyar. És itt erre a településre jellemző volt. És ott mi nem tudtuk azt, hogy zsidó, vagy nem zsidó. Mindegy, ha falubeli lakos volt és a zsidó lakosság is, főleg iparosok, kereskedők voltak, segítették. Tudom nagyon jól, ahol én laktam, jobbról, balról és szemből is zsidó családok laktak. És üzletük volt, boltjuk volt és nem volt probléma, hogyha nem tudták a kenyeret kifizetni, vagy megvenni, mert tudták azt, hogy amikor pénzünk lesz, majd meghozzák a pénzt. Tehát ilyen=ilyen volt a viszony. Én, ahol laktam, jobbról, balról is, meg szemben is zsidó gyerekek voltak. Jó pár. Együtt játszottunk, együtt (gricceltünk?), nem tudom, tudják-e, mi az, hogy

(griccelés). Együtt futballoztunk, együtt sakkoztunk, mindent-mindent együtt csináltunk. És sohase jutott eszünkbe, hogy- igaz, én vártam mindig a szombatot, mert akkor ott náluk ugye szombaton sabesz volt, és akkor finom ennivalók és engem is meghívtak, és lehet, hogy csak egy héten egyszer, hétvégén laktam igazán jól. Ilyen volt a kapcsolatunk. De a felnőttek között pedig nagyon nagy barátság volt. Amikor apám fronton volt, vagy fogságban, anyám egyedül nevelt kettőnket, nagyon nehéz körülmények között és a szomszédban lakott a=a koporsós. Lehet, hogy egy kicsit humorosnak tűnik majd, vagy perverznek is, azért csak elmondom, ha nem jó, akkor kivágják. Anyám panaszkodott a szomszédban a Röhmer néninek, akinek koporsóüzlete volt, hogy=hogy hát nagyon nagy nehéz- szegénység, nehézség közepette él, két gyereknek enni, iskoláztatni, már akkor kezdődött, és hát- és akkor Röhmerné, a szomszédasszony vigasztalta anyámat, hogy Oláhné, nagyon nehéz magának, de nekem is nagyon nehéz. Nem itthon halnak meg az emberek, hanem a fronton. Az egész falu ezen nevetett. Na, szóval ilyen kapcsolat- kapcsolataink voltak, és ebből adódik az, hogy amikor ezeket váratlanul- előszele már megvolt persze, már hírek, valamit- már valahol voltak a köztudatban is, hogy valamit csinálnak ezekkel a szegény emberekkel. Akkor=akkor hát egyszerűen megbénította a közegben, mindenhol, mindenki mindenütt. A kapuban álltak, én is álltam a kapuba, láttam, hogy hogy pakolják ezeket az embereket fel. De hát tehetetlenek voltunk, a csendőrök ott voltak két oldalról és látták, hogy ezeket az embereket elviszik. Napokon-heteken keresztül erről beszélgettek az emberek, elmondták, vajon mi lehet velük. Mindenki a saját kis szomszédjáról beszélt, hogy milyen jó volt, milyen rendes volt. És valahonnan, nem tudom honnan, hírek igaz, vagy valós- nem hírek jöttek vissza. De ezek=ezen mind reménykeltő hírek voltak, hogy megmaradtak, élnek és a múltkori beszélgetéskor is ugye arról is szó volt, hogy=hogy mi lett akkor, mikor akik tudtak, hazajöttek. Képzeljék el, most is a barátaimmal beszélgettem erről, hogy a- minden épület, minden ház érintetlenül maradt. Azután, mikor ezek az emberek hazajöttek. Eszébe se jutott senkinek sem, hogy oda betörjön, vagy valamit elvigyen.

I: Gábor bácsi, még visszatérve a háború előtt időkre, a- azt mondta, hogy hát- ő: jó viszonyban voltak a szomszédokkal. Volt-e valami jele annak, hogy=hogy a zsidókkal szemben bármiféle atrocitás történe, illetve hogy=hogy mondjuk el fogják majd vinni őket?

OG: Nem=nem, nem tud- nem hittük el, nem is jött szóba sem. Utána azért volt nagy csodálkozás. Hát nem hitték=nem hitték el, én gyerek voltam, de a felnőttek is, nem tudták elképzelni, hogy idáig fajulhattak, hogy ennyire lea- leáll- leállatiasodtak az emberek, hogy ezt megcsinálják. De még akkor se hittük azt, falun nem voltak nekünk információk arról, hogy Auschwitz van, vagy valami van. Onnan Nyíregyházáról egy tanyára hozták, ott volt a gyűjtőtábor. Ide hozták ezeket a szomszéd településről, ezek az emberek és utána vitték el. Mi azt hittük, hogy=hogy nem a vágóhídra viszik őket, csak valamilyen gyűjtőtáborba. Miután megtudtuk, hogy mi van, akkor volt még nagyobb a döbbenet.

I: Voltak-e látható jelei a zsidókkal szembeni intézkedéseknek, törvényeknek Bujban?

OG: Nem, nem voltak. Nem voltak, azért nem voltak, mert nem voltak szervezettek az emberek. Tehát ahhoz kellett volna egy kis ő:- de én azért tudom, hogy=hogy voltak hangjai, visszhangok voltak. Az én apám szabómester volt. És abba a

szabóműhelybe- ráadásul szociáldemokrata vezető is volt abba a településen. És a faluban lévő összes iparos apámat emiatt az ÁVH bevitte, bent volt egy hétig, majdnem egy hétig az ÁVH-nál. Csupán annyi volt a bűne, hogy a népszava újságot Nyíregyházáról hozták ki, és a Népszava újságot ő terjeszt- ő adta oda a fodrásznak, a kereskedőnek, mindenkinek, suszternek. És=és így informálódta akkor ezek ebbe a körbe, ebbe a szűk körbe, ahol=ahol apám is akkor már ugye a fogságból is hazaérkezett. És nem volt semmi olyan, szóval nem érett még akkor arra, hogy valahol itten közösség összefogott volna, vagy gondolta volna, vagy hangot adun, hogy jaj, de kár, egymás között, kapu alatt, meg minden, félt akkor már ennek hangot is adni.

I: Voltak-e nyilasok Bujban?

OG: Nyilas minden településen volt. Nem volt- volt nyilas, de mondjam azt, hogy nem akarom bántani az embereket, de semmi hitelük nem volt. Nem volt semmi hitelük, mert=mert hm: az a pár ember, egy részük deklasszált elemekből került ki, tehát olyan emberek, akinek amúgy se volt hitelük. Csavargók, munkanélküliek, meg lumpenek voltak. Tehát ilyenek voltak-

I: Emlékszik rájuk?

OG: Emlékszem, igen. És ilyen is volt.

I: Kik voltak ők?

OG: Neveikkel- nevek szerint nem mondom meg, hát az=az-

I: Miért nem?

OG: Mert nem is emlékszem rájuk igazán, de hogyha beleolvasnák a könyve, lehet, hogy tudnék, tudnék ilyen neveket. Egy pár ember volt csak, kocsmatöltelékek, csavargók, ezért is nem volt hitelük ezeknek az embereknek. Nem hallgatott a politika sem rájuk.

I: Mit csináltak ők, mint nyilasok Bujban?

OG: Loptak, meg=meg=meg=meg legjobb esetben napszámba elmentek. Tehát nem voltak olyan elfogadott, társadalmilag elfogadott munkahellyel, vagy valamivel rendelkezők. Nem családos emberek voltak, egy pár fiatal ember volt, aki=aki azt mondta, ő nyilas.

I: De hogy derült ki róluk, hogy nyilasok?

OG: Azért, mert a- mert=mert rendezvényeik voltak. És akkor Nyíregyházán, és akkor utána jöttek ki, zászlókkal, meg szalagokkal és mondták, hogy onnan jönnek, Nyíregyházáról, de nem volt társadalmi bázisuk, azt akarom kimondani. Nem volt.

I: És még miket mondtak? Tehát mik voltak azok az elvek, amiket ők vallottak?

OG: Hát ugye a fő elvük az antiszemitizmus volt. A- azzal próbáltak, de mondom, ott=ott nem volt táptalaja ennek. Hát nem mondhatta, hogy a mocskos zsidó, amikor tudta, hogy a faluban az összes zsidó hát segítette, támogatta, az éhező- meg együtt élt a faluval, tehát ott nem lehetett és akkor látták a másik póluson meg ezeket.

I: De mondták azért?

OG: Persze, mondták.

I: És hogy mondták? Nyilvánosan, az utcán?

OG: Hát ott az utcán, amikor jött a kisvonattal haza, Nyíregyházáról, és akkor=akkor hát: hozta magával a szalagot, vagy a zászlót, és akkor mondta, hogy hajrá, üvöltés volt, hogy hajrá. Hajrá nyilas párt, meg éljen Szálasi, meg ilyenek voltak, de-

I: Milyen rigmusok voltak annak idején?

OG: Ilyen rigmusok voltak, nem=nem.

I: Tetszik rá emlékezni?

OG: Nem, nem, rigmusokra nem.

I: Mik voltak ezek a szlogenek, vagy jelszavak, amiket ők mondtak?

OG: Hát vesszen a zsidó, meg=meg=meg=meg volt benne cigányellenes szöveg is. Bujon sok cigány is volt, de azokat se lehetett támadni, mert abba az időben a faluban nem volt, ismertem szinte mindegyiket, mindegyik cigánynak volt munkája. Volt, aki vályogot vetett, volt, aki szótt, meg teknővájó- olyan csodás teknő, nekem még most is van abból a teknőből, emlékül anyám után ezt megkaptam. Tehát mindenki, mindegyik dolgozott. Tehát olyan csodálatos emberek voltak, hogy nem igaz. A cigányok is.

I: Milyen cigányellenes szlogeneket mondtak?

OG: Hát abba az időbe is már volt olyan, hogy nagyobb volt a szaporultak náluk, a cigányoknál, mint a falubeliéknél. És akkor hát pulyát csináljátok, csak azért éltek, meg ez volt az egyik támadási felület. A másik a=a- igazából nem lehetett megtámadni őket, mert=mert hát volt nekik olyan, hogy- szóval nem volt támadási felület. Dolgoztak, volt munkájuk.

I: Ezt én értem.

OG: Most már jobban lehet támadni, mert nincs munkájuk szerencsétleneknek, ez is a támadási felület. Nem, nem volt olyan, hogy-

I: Ezt értem, Gábor bácsi, de-

OG: Külön telepen éltek ezek a cigányok is. Külön telep. És volt olyan csodás- volt olyan a falu felépítése- volt a falubíró. Hát az csoda- olyan rendet csinált, hogy az nem igaz, hogy- tudták, hogy hová kell menni panaszra, egyebek. A faluba még csendőrőrs se volt, a szomszédból jártak a csendőrök, még nem kell csendőr sem, hogy felügyeljen.

I: Most akkor ezek a nyilasok ott grasszáltak és mindenféle dolgokat mondta, akkor erre hogyan reagáltak a falubeliek?

OG: Nem hallgatták őket meg. Tudom, a fő- a főúton mentek végig, én a főút mellett laktam, amikor látták, bezárták a kaput, vagy az ablakot is. Egyszerűen nem=nem volt- nem vették komolyan őket.

I: Volt olyan, hogy ezt kifejezetten a helyi zsidóknak, vagy a helyi cigányoknak mondták?

OG: Nem=nem.

I: -vagy bántották volna őket?

OG: -nem=nem, sohasem. Egy atro- nem volt semmi sem. Általánosságban mondták. Bejöttek Nyíregyházáról, ott feltüzelték őket, én nem akarok messze menni, de ma is van ilyen. Ma is van ilyen. Hogy nem felkészült, nem: potentát valaki, senki sem, de hall valami hülyeséget. Most innen, vagy onnan, vagy akárhonnan, beszélgetésből, mi azért nem pártoskodunk, amit én csinállok, mert-

I: -tehát hallotta ezeket annak idején-

OG: Persze, hallottam gyerekkorba, és akkor bementem apámhoz, és megkérdeztem, apa, mit mondanak ezek a bácsik. És apám elmondta, hogy fiam, ne hallgass rájuk, mert azok nem normálisak. Nem- nem volt olyan erő, ami-

I: Azt hallotta, vagy tud arról Gábor bácsi, hogy hogyan reagáltak mondjuk erre a helybeli zsidók, amikor ezek így grasszáltak, ezek a nyilasok?

OG: Ugyanúgy, mint én, nem foglalkoztak velük. Nem foglalkoztak velük, vagy legalább is nem tudok róla. Lehet, hogy egymás között azért megmondták, hogy na, mi van, de nem hitték, hogy idáig fajulhat a dolog. Hogy ez lesz- ez lett a végeredménye, hogy ilyen következtetéseket vonnak le.

I: Tehát ez volt mondjuk a negy- tehát ez még gondolom a háború előtt volt.

OG: Igen=igen.

I: Vagy ez a háború alatt talán?

OG: Ez a háború alatt, akkor erősödött fel, mert hát akkor nehezebb lett az élet, nagyon sok embert elvittek katonának. És akkor szegénység, meg még jobban napfényre került, úgyhogy akkor inkább.

I: Arra emlékszik, hogy mik voltak az első jelei annak, hogy a zsidókkal másképp bánnak, mint a nem zsidókkal?

OG: Már kik?

I: Hát a=a- a törvény, vagy a-

OG: A törvény, igen. Na, tudom, a zsidótörvényekre gondol. Igen. Most mondjam azt el, hogy erről=erről információim vannak, valamiért többen, mert az apámnak a szabóműhelye, mint régi szociáldemokrata is volt, ez volt egy ilyen politikai központ is. Az összes fodrász, meg iparos mindenki hozzá ment, és minden- mindent megbeszéltek. E- erről tárgyaltak, beszélgettek, de- és én mint kis suttyó gyerek, hát kíváncsi voltam, pedig sokszor apám, meg anyám főleg, cibált ki onnan, hogy 'fiam, ne hallgasd ezeket, gyere'. Érdekelt már akkor is, hogy na, miről beszélgetnek

apámék, meg a szülők, egyebek. Na most, ebbe a körbe ezekről is szó volt. És most is büszke vagyok rá, hogy az én apám, meg azok az iparosok, mennyire elítélték ezt a viselkedést, ezt a hangnemet, ezt a=ezt a=ezt az egész vonalat, amit ezek próbáltak képviselni. Nem azonosultak vele, és mivel ők voltak a hangadók, ezek az emberek, az iparosok, a fodrászok bemehettek, akkor a fodrász elmondta, mit hallott ott az apám szabóműhelyében egyáltalán. Úgyhogy az egész falunak a hangulatát ezek befolyásolták és irányították.

I: Mi volt ez a hangulat akkor?

OG: Akkor? Várakozó hangulat és nem erre gondoltak. Annyira kicsi pont volt az egész téma, hanem mi lesz a háború kimenetele, hogy hazajön-e a gyerekem, a férjem a frontról. Szóval egyszerűen nem lehetett ezt túlragezni.

I: Mi volt az első jel az zsidóellenes- a zsidók elleni üldözésnek, vagy üldöztetésnek? Mi volt az az első kézzel fogható, vagy látható jelei a faluban?

OG: Semmilyen=semmilyen jele nem volt. Annyi volt, hogy ugye amikor volt-velünk szembe is volt egy ilyen fűszerüzlet, egyebek, akkor voltak megkülönböztető, olyanok, hogy nem kapott árut, a központból, vagy valahogy ahogy kellett volna. Akkor mondták, azért nem- nincsen mostan mit tudom én, tejföl, vagy akármilyen. Tejföl nem jó példa, mert falun megtermelték a tejfölt, vagy valamit, mert=mert zsidók és nekik nem adnak. Még a szimpátia is éppen ezért hozzájuk fordult, mert saját bőrükön is érezték azt, hogy nem volt ilyen, hogy zsidóellenes volt a hangulat.

I: Volt-e olyan, hogy azt mondták, hogy a zsidó boltba ne menjenek be az emberek vásárolni?

OG: Hát e=először nem lehetett mondani, mert a faluba szinte mindegyik bolt zsidó bolt volt. Úgyhogy nyugodtan, nem zavart senkit sem, hogy oda bementünk. Sőt, sőt, mondom, olyan- amit az előbb elmondtam, Ha nem volt pénzem, akkor is kaptam, mert tudták, hogy=tudták, hogy azt mi majd visszaadjuk, odaadjuk.

I: Azon túl nem volt áru, milyen más jelei voltak annak, hogy a zsidókkal másképp bánták ugye a rendszer?

OG: Na, most ugye másképp- egyetlen egy dolog volt csak, ami az olyan volt, emlékszem a szüleim is haszonélvezői voltak, idézőjelbe, az ünnepük miatt, a szombat miatt. Hát az, hogy ők szombaton sábeszoltak, tartották az ünnepet és akkor már a szombat estétől- átjártam minden családhoz, én gyűjtöttem meg a gyertyát. Mert azt nem nekik kell, nekem kell. És nagyon gavallérosan még fizettek is nekem érte, hogy meggyújtom a gyertyát.

I: Hogy hívták ezt a családot?

OG: (Schober), Röhmer, mondom, három család volt körülöttünk, (Schober), Röhmer, meg ebben a könyvben, ebben benne van. A- amit írtam és itt van ugye, hogy 62 család, de olyan, hogy itt volt- tehát- na most én átmentem és akkor tehát a vallás. És akkor na, sábesz volt, zsidók akkor be is volt a bolt is zárva, és akkor ennyi=ennyi volt. Csak mi tiszteletbe tartottuk azt, hogy neki ez a vallása. És akkor

mindenki tudta, akkor bevásárolt pénteken, vagy előtte, nem is voltak olyan nagy vásárlások.

I: De a zsidóellenes dolgokról volt szó, az volt ebben a-

OG: Nem, egyáltalán nem volt, tudja, lehet, hogy=lehet, hogy valahol városokba vagy másképp jelentkezett, de én azt nem. Én utána=utána elkerültem a- közben voltam Kisvárdán, a kisvárdai gimnáziumba. Mondtam én azt, hogy-

I: Maradjunk Bujban egy picit.

OG: Bujba maradunk, igen.

I: Bujba, aztán lesz Kisvárdáról is szó. Tehát Bujban a boltokat, a zsidó boltokat egy idő után be kellett zárni, gondolom-

OG: -igen=igen-

I: -nagyon soknak-

OG: -igen-

I: Hogy volt ez?

OG: Na most ez egy ilyen- ez=ez nem olyan bezárás, hogy bezártak mindenütt. Elkezdtek ellenőrök kutakodni, de nem=nem durván, nem nyíltan. Okot, ürügyet kerestek arra, hogy ellehe- ellehetetlenítsék ezt az embert, ez a=ezt a boltot. De azért annyira egyszer- egyszer azoknak is font- hát a faluba csak zsidó boltok voltak. Hogy bezárják az összes boltot, akkor=akkor baj van. Hát azt nem lehet. Enni kell az embereknek, nem jött ez így ki.

I: Tehát mielőtt elvitték volna őket, mit- mi történt, az elvitelük napjáig milyen változások történtek a zsidók életében, akkor így kérdezem?

OG: Ez=ez- kedves, ezt nem is érzékeltük, hogy valami változás- váratlanul jöttek. Arra ébredt fel az én családom is, hogy reggel, kora hajnalban odajöttek ezek a kocsik és pakolták ezeket fel.

I: Tehát a családja, az Önök családja nem is tudja- tudta előző nap, hogy-

OG: Nem=nem tudtuk, hogy mi lesz. Hát persze, ha tudták volna, a zsidók is valahol máshol- elbújtak volna, vagy elszöktek volna, nem tudom, mi lett volna. Meg volt ez szervezve rendesen.

I: Akkor hogy volt ez a nap, akkor erről meséljen.

OG: Hát, ez a nap úgy volt, hogy én=én ezt már a- inkább a szüleim elbeszéléséből tudom jobban-

I: -de ott- otthon volt-

OG: Otthon voltam, de aludtam, hát ugye ezt hajnalba csinálták, nem tudtam, hogy mi van. Odaért- odaérkeztek a- ezek a: na, szekerek, stráfkocsik, meg egyebek és időt adtak, kint a kapuban csendőr volt minden ajtónál, bejáratnál, hogy=hogy fél órán belül csomagoljanak össze a legszükségesebbeket és utána mennek és viszik el. Szerencsétlenek azt=azt kérdezték, hogy hova, azt se tudták- azt se mondták meg, lehet, hogy azok sem tudták. Kész. És amikor=amikor apámék mondták, hogy na,



elvitték őket, vagy elviszik őket, a nagy zajra én is felébredtem, és akkor kimentem a kapuhoz, de akkor már csak annyi volt, hogy azok a barátaim, akikkel én együtt játszottam, azok már integettek a kocsiról, hogy szerbusztok, ők se tudták, hogy hova viszik, én se tudtam, senki se tudta. De hát jól nem lehetett sejteni. Habár az egész faluból egy=egy óra alatt elvitték az összeset.

I: Hogy viselkedtek ezek a csendőrök?

OG: Nem=nem volt dolguk. Nem volt dolguk, mert a nagy tekintélyük volt, csendőr, fegyelem, minden és ott állt az ajtóba és ezek a=ezek a valakik, akik civilek, akik lehet, hogy éppen nyilasok voltak, de nem a helybeliek, valahonnan ezek megszervezték és felpakoltatták őket és elvitték őket. Szóval atrocitás nem volt, nem volt olyan, hogy nem akart felszállni, vagy nem akart.

I: Hallotta azt, hogy miket beszélnek a csendőrök, illetve miket beszélnek a zsidók?

OG: Nem=nem=nem=nem, nem hiszem. Nem tudom, én akkor gyerek voltam és nem hallottam, de ott=ott nem lehetett, most=most mit mondott volna, akit elvisznek. Hogy csendőr előtt mondja, hogy hova visztek, vagy mint visztek, vagy miért visztek, vagy mit akartok. Nem, ilyenről nem volt szó.

I: Ezt más falubeliek is látták? Tehát voltak-

OG: Persze, hát mondom, a faluba. Itt van abba a könyvbe is, hatvan- hatvan zsidó család volt.

I: És voltak kint mások, nem zsidók, falubeliek, kint az utcán?

OG: Persze, persze, hát a kapuból az én szüleim is ott voltak a kapuba, néztük, hogy mikor viszik őket el.

I: És mit szóltak, mondtak-e valamit?

OG: Mindenki meg volt botrá- botránkozva, de hangosan senki sem kiabált. Sírtak, én szüleim is sírtak, hogy ezeket elviszik, mondom, még mélyebb barátság volt. De a falu, az a falu és zöme a falvaknak szerintem ilyen volt, amelyik együtt élt és nem nézte azt, hogy zsidó, vagy cigány, vagy református, vagy katolikus, meg minden. Együtt éltek, különösen a háború nyomora össze is fogta őket. Nem volt ilyen választás.

I: Gábor bácsi, próbálok elképzelni ezt a helyzetet, ezt a jelenetet, amikor mindez történik, reggel. Most amit elmondott a Gábor bácsi, az alapján úgy tűnik, hogy egy=egy szó nem hangzott el. Vagy valaminek el kellett hangzani.

OG: Egymás között igen-

I: - mi volt-

OG: -de az, hogy milyen=milyen állatok, az állat se csinál ilyet. Fel voltak háborodva az emberek, de mit tehettek, mikor ott állt a csendőr. Óriási tekintélye volt a csendőrnek.

I: Miket mondtak az emberek? Akkor, erre lennék kíváncsi.

OG: Igen, azt mondták, ez már utána a szülők, meg más elbeszéléséből, hogy=hogy most mi van, ezek után mi következünk? Miért csinálják ezt ezekkel? Mit vétettek ezek, hol hibáztak? Barátaink. Ha ezekkel meg lehetett tenni ez.

I: De ott, akkor, abban a helyzetben, Gábor bácsinak van-e valami emléke, hogy mi hangzott el?

OG: Ezek hangoztak el. Hogy nem értjük, miért, mit vétettek ezek az emberek? Miért viszik őket el? Pláne, ha még tudták volna, hogy mi lesz a végkifejlet. Ugye. Azt megkérdezték, hogy hova viszitek őket? És arra sem kaptak választ, aki hát ugye- akit stráfkocsival odaállítottak, hogy viszed őket, az sem tudta, hová viszi őket.

I: Nyilván voltak a faluban, mint ahogy említette korábban Gábor bácsi, olyan érzelműek, akiknek esetleg ez az egész dolog szimpatikus volt, hogy elviszik a zsidókat. Volt-e ilyen hang?

OG: Hát ugye ez=ez megint olyan lehetett, hogy szerintem, megint csak következtetek, ennyire nem tudom, mert ugye én még gyerek voltam, szülőktől se hallottam, hogy szóval nem=nem elvi alapon, nem ideológiai alapon, nem azért, mert zsidó, azért vitték el. Lehet, hogy olyan, hogy üzleti, vagy más szempontból, vagy irigykedett rá, vagy valami, mert megérdemled, becsapta, vagy a kocsmárosnál egyszer nem úgy volt a dolog, de a- az sem- semmi- hát mindenkinek van, ma is van olyan, hogy szembenállás, de nem faji alapon történt.

I: Én csak arra lennék kíváncsi, hogy mi hangzott el, volt-e olyan, aki evvel szimpatizált, hogy elviszik a zsidókat?

OG: Nem, én nem tudok róla, de a családom- mondtam az előbb is, hogy az én apám a szabóműhelye politikai műhely is volt. Az egész falu- egyetlen egyet sem hallottam, hogy elvittek, vagy egyetértenek, vagy elvitték ezeket, embereket láttak mindenkiben.

I: Akik ott kint álltak az utcán és ugye akkor ezek szerint sokan fölháborodtak-

OG: -szörnyű-

I: -volt-e más olyan hang is, akik azt mondták volna, hogy=hogy-

OG: -(de jó, meg mit) olyan véletlenül se volt.

I: Legalább is nem hallotta Gábor bácsi.

OG: Nem, nem, de amúgy se tudnám, mondom még egyszer, a szülőktől is, meg van egy olyan ráadásul, ami=amit elmondtam azt hiszem a múltkor, most még erről nem volt szó. Hogy amikor akik visszajöttek, mert voltak egy páran, akik visszajöttek, ezekből a családokból, vagy szomszédokból, de ma=ma elképzelhető- elképzelhetetlen volna egy mai világba olyan, hogy minden családnak érintetlenül volt a portája.

I: Gábor bácsi-

OG: Egy=egy=egy lapátot nem vitt el senki sem.

I: Még mielőtt a visszajövetelről beszélénk, a múltkor, amikor beszélgettünk Gábor bácsival, azt említette, hogy a szomszéd családok átjöttek elbúcsúzni.

OG: Igen=igen=igen.

I: Mikor jöttek át elbúcsúzni?

OG: Akkor, amikor jöttek ki a kocsizhoz. Reggel, amikor azt mondták, hogy hét órákor mindenki szálljon fel a kocsira. És akkor=akkor úgy jöttek el, azt tudom, mert anyám mesélte el, hogy a szomszédból a=a meg a másik volt, a (Schober?) néni, (Schober) néni a kerítés- kerítésen belül, ilyen kóro-kerítés, nem tudom milyen kerítés. És akkor ment ki, a- mi már ott voltunk, és akkor ott, a kerítésen keresztül, amikor ment ki az utcára, akkor köszöntek el egymástól és mindegyiknél így volt. Mikor szállították föl a kocsira, nem volt idő, egyszerűen nem tudott róla, hogy elvisznek, vagy másnap- egy nappal, lehet, hogy elszöktek volna, vagy=vagy elbújtak volna.

I: Arról is volt szó a múltkor, hogy adott- adtak valamit a családnak ezek a szomszédok.

OG: Igen, volt olyan, hát persze volt olyan valahol, hogy értékeket is átadtak, hogy=hogy ebből- mert nekünk úgysem lesz és akkor. Hát mi nem kaptunk, mert anyámék ő: na szóval nem- lehet, erről nem köll- hogy nem fogad- mindegy. De volt olyan a másik oldalon, tudom azt, hogy=hogy ilyen=ilyen ered- családi ereklyéket, láncot, vagy gyűrűt, vagy valamiket adtak át zacskóba, hogy na, ha nem jövünk vissza, akkor az a tettek lesz.

I: Múltkor azt emlegette Gábor bácsi, hogy a család is kapott ilyesmit, a szülők, a Gábor bácsi szülei kaptak ékszereket.

OG: Ékszereket nem kaptunk, csak=csak olyanokat, hogy ilyen zsidó irományokat. Mert tudták, anyám is nagy=nagy olvasó volt és eredeti zsidó bibliát kapott anyám. Azt adták. Aztán egy ilyen kis szatyorba, vagy mibe, nem tudom, (...) ilyen egy pár gyerekruhát, ami rám való volt, mert a fiúk olyan korú volt, mint én. És akkor ezt, azt mondja, a fiúknak adom. Ilyen. De ékszereket nem kaptunk. Ilyen emlékek voltak.

I: Tehát ezt mielőtt még elvitték volna, akkor reggel, azt mondták, még fél óra van hátra, akkor-

OG: Akkor ment ki az izébe, akkor gyorsan összepakolt és akkor ezt átadta. De hát tudom, hogy más helyeken, szemén lévőknél, ott az egész- ott nagyon gazdag volt a (Posner) család, ott az összes ékszert odaadták valakinek, de azok is visszajöttek.

I: Kinek adták akkor Posnerék az ékszereket?

OG: A másik szomszédba, másik oldalon lévő szomszédnak, egy magyar családnak. És érintetlenül mind visszaadták, visszakapták.

I: Ezeket látta Gábor bácsi, vagy csak hallotta ezeket?

OG: Ezeket nem láttam, csak hallottam. Gyerek voltam, én nem- 14 éves, vagy mennyi, én nem.

I: És ezt most itt csörög a telefon? Hallatszik? Vegyük föl? Álljunk meg egy pillanatra?

OG: Lehet, hogy házon elül

I: Ez itt csörög. Jó, akkor várjuk meg, amíg- állunk le akkor egy pillanatra, jó?

OG: Kérdezzen, ne kíméljen.

I: Akkor READY!

OG: Megkezdték?

I: Igen, igen, elkezdtek.

OG: A végén majd van egy poénom, azt majd elsütöm.

I: Mindenképpen. Gábor bácsi, megálltunk egy kis technikai szünetre és akkor most-most akkor folytatjuk.

OG: Igen.

I: Korábban említette még ugye, hogy a: voltak a zsidó boltok és próbálták ezeket a boltokat valamilyen módon, hát ellehetetleníteni. Így mondta Gábor bácsi.

OG: Igen=igen=igen.

I: Erről mit tud?

OG: Azt on- azt onnan tudom, hogy ezek a szomszédok elmondták, hogy hát akkor is volt ilyen központi áruelosztás, meg=meg más- főleg Nyíregyházáról szereztek be nagykereskedelemből a portékákat. És nem mindig hagyták meg, mert itt-ott áruhiány volt, a zsidó boltok azt, amit=amit kerestek, amit ők igényeltek. Tehát ez volt az, ami lehet, hogy persze csak ők hivatkoztak rá, ezt nem tudni, de tudom, hogy volt olyan, hogy áruhiány volt, de lehet azt a háborús állapotoknak is be lehetett tudni. Ők meg azt mondták, azért, mert mi zsidók vagyunk, azért nem kapjuk. Nem tudom, de volt ilyen, hogy=hogy nem volt tökéletes az áruellátás, mint azt megelőzően.

I: Adminisztratív módon, próbálták-e valamilyen módon megakadályozni a zsidó boltokat, hogy működhessen?

OG: Nem, semmit, a falunak érdeke volt, hogy működjenek. Hát akkor onnan egy-akkor ha nincs bolt, keresztény bolt nem volt a faluba. Hát akkor=akkor valahol csak beszerezte a- itt falusi jegyzőnek, bírónak az- az volt a célja, érdeke, hogy kapjon a lakosság mindent, ami kellett.

I: De olyan is van, Gábor bácsi, megtörtént nem egyszer, hogy a zsidó boltokat átveszik nem zsidók és akkor működnek.

OG: Ja, hát úgy már igen. Csak ott nem volt, aki átvegye, ahhoz felkészültség is kellett, meg pénz is kellett. De legalább is ott erre nem volt példa. Ez olyan összefonott, összeérett társaság volt, hogy eszébe se jutott senkinek sem.

I: Kellett-e a buji zsidóknak sárga csillagot hordaniuk?

OG: Amikor ezt előírták, akkor kellett, igen. Amikor (jelentkezett ez), akkor kellett, hordták.

I: Mégis csak volt valami megkülönböztetés.

OG: Volt. Akkor kellett- de nem csináltak belőle nagy ügyet, még gyerekek mi is hordtuk, mert játszottunk vele.

I: Ez hogy volt?

OG: Hát úgy, hogy a szülők letették a kabátot, jött ki a gyerek focizni, mi meg: 'add már ide', aztán akkor nekem is volt sárga csillagom. Kész. Nem volt ennek olyan torzító érzelmileg is, olyan rossz hangulat.

I: Miért jutott eszükbe Gábor bácsiéknak?

OG: Mert érde- nem jutott eszünkbe, nem éretten gondoltuk mi, mint gyerek, él-élveztük, hogy nekünk is van olyan. Pedig akkor már tizen- túl is akkor is.

I: Nem merült föl az, hogy miért kellett a zsidó gyerekeknek hordani?

OG: De tudtuk, hogy a szülőik miatt kellett. Hát azt nem tudtuk olyan mélyen mi azt, hogy mi most- az- azért hordják, mert valami létező vagy nem létező bűnük van. Nem=nem rázta meg a települést, hogy=hogy na, olyan szempontból. Nem- tudták, hogy a hatalomnak egy=egy ilyen megkülönböztető mocska, és akkor.

I: De iskolában volt szó a zsidókról?

OG: Nem volt, még az előbb említettem, hogy a másik iskolába annyira nem volt. Egy osztályba jártam a zsidókkal, Kisvárdán. És=és legkisebb dolog nem volt, hogy most te zsidó gyerek vagy, én meg=én meg emilyen gyerek vagyok. Ugyanúgy játszottunk, vicceltünk, sőt, majd elmesélem ezen kívül egy=egy aranyos történetet maguknak, az nem ide tartozik, de zsidó. Mondhatom máris most? Úgyis, majd ha nem tetszik, akkor kivágják. Ahol én laktam, szom- szomszéd lakásba laktak Beck-Beckék. Nagyon gyönyörű szép lányuk volt, a Beck Ági. És a Beck Áginak Franciaországban volt zsidó barátnője. És átjött nyáron, és ott napoztak a kertben. És olyan kukoricagóré volt a kerítés, ilyen- az választotta el két portát. És én át-átnyúltam így a kerítésen, lestem, fürdőruhában voltak, ezek a lányok, hát hol látott ilyen- serdülő, pattanásos gyerek izét- fürdőruhás nőt. Hát se tévébe, se újságba nem volt, ugye nem volt, hogy csupaszon járnak. És ez a lány áthívott, észrevette, huncutkodtak, én meg kis pattanásos, 14 éves, 13 éves kis gyerek voltam, ők meg már érett lányok voltak, úgy 15-20 körül valamikor. És megsimogattak, na majd ha nagyfiú leszel, akkor majd udvarolhatsz nekünk. Ennek ezzel vége volt és jó pár éve, nagyon jó pár évvel később, itt van a fotó is, amit=amit elkészít-

I: -majd megnézzük-

OG: -igen, muta- Izraelben voltam kint egy delegációval, ennek a delegációnak ezek voltak a tagjai. A repülőtéren, mikor megérkeztünk, a repülőtéren fogadtak bennünket a meghívó egyesület, társulat is. Odajön hozzám egy hölgy, egy bájos hölgy és kivett a csoportból. Jaj, Gabi, aszongya, szervusz, üdvözöllek. Ez a lány Beck Ági volt, az, aki akkor a szomszédom volt (...) Izraelbe került ki, egyebek. És miután a- ők is a névsort megkapták, hogy kik érkeznek, hát ugye delegáció, meg nehogy valami terrorista- valami csapat jöjjön. És feltűnt a név, meg a születési év és engem kiemelt a csoportból. Itt voltunk vagy tízen, hát mindenki csak csodálkozott, hogy miféle nagy ember vagyok én, hogy énnekem megkülönböztetett eljárás, hogy engem külön sor- karon fogott és vitt magával.

I: Beck Ágival mi történt a háború alatt?

OG: Tessék?

I: Beck Ágival mi történt a háború alatt?

OG: Ő Izraelbe- nem- ő megúsza ezt a- amikor hazajött, ő hazajött izéből, Auschwitzból, mert kint is volt, hazakerült, egyenesen ment utána ki Izraelbe. Ők ott választhattak, hogy ki hova akar menni, nem látta magát biztonságban, és akkor ment tovább.

I: Miért nem látta magát biztonságba magát Bujon, amikor visszajött?

OG: Hát nem Buj miatt nem látta biztonságban, hanem akkor már a légkör miatt. Háború, meg akkor már elszabadultak az indulatok mindenütt valahol.

I: Mikor?

OG: Hát mikor már a=mikor már a háború kezdődött igazában. '45 után, amikor már-'44-'45. '45 végén már, háború végén. Igen.

I: Tehát ő Auschwitzból jött vissza-

OG: -igen-

I: -és amikor- de akkor már vége volt a háborúnak.

OG: Igen, hazajött, de akkor már őneki nem volt se anyagi háttér, semmi sem, valami személyes vagy más okok miatt ő kiment. Lehet, hogy partnere volt, vagy mit tudom én, nem tudom, kiment, de lehet, hogy erről is beszélgettem vele, mert akkor ő abból a csoportból kivett és akkor vele.

I: Gábor bácsi, visszatérve még kicsit a háború időszakára. Tehát elvitték a=elvitték a faluból a zsidókat.

OG: Igen.

I: Ugye számos családról van szó. Ott maradtak a házaik, üzleteik ingóságai. Mi történt, miután ők elmentek?

OG: Mondom, szóval visszajött, aki visszajött, mert egy-két család-

I: -de rögtön azután, hogy elvitték őket-

OG: akkor a többi zsidóság azt kézbe vette.

I: Rögtön azután, hogy elvitték őket-

OG: -igen-

I: -mi történt velük?

OG: Semmi. Amikor elmentek, becsukták az ajtót és úgy maradt minden. Amikor visszajöttek, aki visszajött, az=az folytatta tovább az életét, ahogy előtte élhetett. Ez nagyon kicsi volt, pár lehetett. A többiek pedig, hát akik=akik meghaltak, vagy=vagy elmentek, azoknak a dolgait az itt maradt zsidók kapták meg.

I: Na most-

OG: -tehát a barátaik, vagy kapcsolataik.

I: Elmentek a zsidók, ott volt számos ingatlan, épület, üzlet, azokat lezárták, bezárták-

OG: -igen-

I: -senki nem nyúlt hozzá egészen addig, amíg a zsidók vissza nem jöttek.

OG: Pontosan. Így van.

I: Nem törték fel a helyiek.

OG: E=ez az, amit már a múltkor is mondtam, egyszerűen érthetetlen a mai életet vizsgálva. Hát ma=ma ha benne vagyok, engem mindenki félt, mert egyedül vagyok, hogy Gabi, nem félsz, hogy ellopnak tőled ezt, meg azt? Ugye magamat már nem félttem, engem nem visz el senki. A könyveimet se viszik el, mert az se kell senkinek már. Lényeg az, hogy nem. Eszükbe se jutott az embereknek, pedig szegénység volt, hogy betörjenek, hogy az otthagyt zsidó családnak a portékáját- pedig várható volt, hogy ott legalább van is. Se egy betörés nem volt. És ez- ezt mai is mindig mondom.

I: A hivatalosságok se, tehát a csendőrség, nyilasok?

OG: Az sem. Le volt- ők zárták le hivatalosan a- ezek belaka- bezárták az ajtót és akkor azok meg lepecsételték az ajtót. És ezeket a dokumentumokat felvitték a község házára és-

I: Milyen dokumentumokat?

OG: Hát ez a pecsét, hogy lepecsételtük (Altmann) Jenőnek a házát, ekkor, ekkor. És ez volt a dokumentum, lezárva, vagyon, minden.

I: Minden úgy maradt, ahogy otthagyták.

OG: Ahogy otthagyták.

I: Ezt látta Gábor bácsi, vagy mesélték?

OG: Az egész falu- nem, mesélték- ezt én is láttam, a szomszédban láttam én is. Ott maradtak az értékek, és mikor és a család is, ugye mindenki tudta, hogy semmi baja nem lesz semminek sem.

I: És mi történt-

OG: A falunak ez mutatta azt a morált is, hogy nem csak így, hanem úgy is egyetértettek velük, másrészt meg remélték azt is, hogy majd valamikor csak hazajönnek.

I: Mi történt, amikor visszajöttek a túlélők?

OG: Nagy öröm volt, nagy-nagy, de nagy bánat is, mert ilyenkor már nem az élőknek örültek, hanem akik- akiket- akik ott maradtak, azokat siratták. Úgyhogy. Ezek is, szerencsétlenek akkor=akkor vették számba, hogy lágerbe se volt, hogy nem együtt volt, nem tudom, hogy volt ez, de amikor visszajöttek, akkor nem tudták, hogy a másik láger-csoportból azokat kit engedtek haza. Vagy kik vannak ott, vagy nem tudom mi, de itthon tudták meg igazában, hogy ki az, aki hazajött, ki az, aki=aki ott elpusztult, de itt tudták meg azt is, hogy ki az, aki továbbment valahova, máshova. Akkor onnan adtak életjelt magukról.

I: Tehát visszakapták a- amikor visszajöttek a-

OG: Mindent visszakapta

I: Mindenki beköltözött abba a-

OG: Abba a házba, ahol volt.

I: Megkaphatta az a boltot-

OG: Azt a boltot, amit volt, igen=igen.

I: Tulajdonát is megkapta, ingóságait is.

OG: Megkapta, igen=igen=igen.

I: Amiket kölcsönadtak megőrzésre, ezt-azt a szomszédoknak, visszakapták-e?

OG: Biztosan, biztosan. Ne- nem=nem szóval nem lehetett kölcsönadni megőrzésre. Tehát mondjuk az egy-két aranyat, nem tudom, magán- két embernek a dolga volt, azt én nem tudhatom, de hogy=de hogy nagy dolgok nem lehettek. Hát reggel értesültek, hogy egy óra múlva menni kell. Hát nem is volt olyan nagyon idő sem arra, hogy itten ők konzultáljanak egymással, vagy nem.

I: De hát mint mondta, hogy hallott arról, hogy ékszereket adtak a-

OG: Igen, na most az ékszert azt átadta egy csomagot, azt visszaadta. Nyilván visszaadta. Azt se tudom. Két embernek a dolga volt. Hát biztosan visszaadta, mert ha utána is láttam, hogy beszélgetnek, akkor meg, akinek odaadta, más volt a morál. Ma biztos azt mondaná, nem adtál semmit sem. Azt mind biztosan visszaadták.

I: De mondta Gábor bácsi, hogy a család is kapott ezt-azt a=a-

OG: Nem, hát mi csak izé- a=a=a fiúknak a nadrágját kaptam meg. Hogy a két fiú játszott, és nekem nem volt olyan szép nadrágom, mint annak volt. Tehát ez érték



volt, nem számított semmit sem, nem is kellett visszaadni semmit sem, csak valamit, hogy na, hát odaadták.

I: Ugye említette korábban, hogy Gábor bácsi, hogy Kisvárdán tanult.

OG: Igen.

I: És ott is lakott kollégiumban?

OG: Kollégiumban, igen. Egy évig.

I: Igen. De ez alatt az idő alatt igazából Kisvárdán volt kollégiumban.

OG: Igen, ott voltam kollégista. Nem ez alatt az idő alatt, utána következő évben már.

I: -tehát-

OG: -'44-től.

I: '44-ben történt mindez.

OG: Igen=igen=igen.

I: Tehát az évben már ott volt Kisvárdán.

OG: Ott voltam. '43-'44-ben voltam Kisvárdán a gimnáziumban.

I: De mégis ekkor Bujban volt, mert akkor volt talán a tavaszi szünet, vagy a húsvégi szünet.

OG: Pontosan, pünkösd előtt vitték ezeket el.

I: Pünkösd környékén.

OG: Igen.

I: Igen. És múltkor mesélt arról, hogy Kisvárdán is tanúja volt annak, hogy a kisvárdai zsidókat- kisvárdai zsidókkal mi történt. Erről mesélne-e nekünk?

OG: Hát, na most mondjam azt, hogy nekem=nekem erről ennyire bőven, mert annyira személyes ismeretségem se volt. A történet arról szól, hogy én=én Kisvárdára úgy kerültem gimnáziumban, hogy nem- nem- apám nem szerette volna, ha én tanuló tovább. Apám iparos volt, azt mondta, hogy az én fiam ne legyen úri gazember, mert a régi szocdemeknek ezt volt a- hogy aki tanul, vagy aki izé, az=az csak a kisembereket nyomorítja meg, meg kizsákmányolja. Te csak legyél becsületes, tisztességes munkásember. Munkásember, és mutatta példaként is a nadrágot, mikor megvarrt, látod fiam, és büszke volt rá, hogy aznap ötöt, vagy tízet ilyet megcsinált. Igen ám, de akkor az a Klebelsberg Kunó féle- Horthy ideje alatt volt kulturális miniszter, akció, amelyikben-

I: Elnézést, álljunk meg egy pillanatra. ---Jó.----Jó. Szóval READY. És akkor folytatjuk, egy pillanatra megálltunk egy technikai szünetre. Tessék arra vigyázni, hogy a két mikrofonhoz ne tessék hozzányúlni, mert akkor az-

OG: Jó=jó-

I: -hallatszik. Tehát akkor folytatjuk. Na, most kifejezetten arra lennék kíváncsi, hogy Kisvárdán, a kisvárdai zsidóknak az elhurcolására hogyan emlékszik?

OG: Na, arra úgy emlékszem, hogy én mint Horthy-ösztöndíjas kerültem oda, mert kiemelt tehetséget, bizonyos értelemben tévedtek, mert nem voltam akkora tehetség, de mégis csak odakerültem. Egy osztályba harmincat vettek fel a megyéből, hokiváló falusi tehetségeket. És én is így kerültem Kisvárdára. És ebbe az osztályba plusz öt zsidó gyerek is- 35 fős volt az osztály és akkor öt zsidó gyerek is volt ebbe az osztályba. Hát azok a zsidók, azok a zsidó családok, amit műveltek velünk, az egyedülálló. Tudták, hogy szegénysorú falusi gyerekek vagyunk, akkor kaptunk tőlük tankönyvet, azzal együtt, hogy az állam mindent biztosított nekünk, kollégiumot, mindent, kaját, minden rendben volt. Ezek mégis úgy gondolták, hogy=hogy ruhát, akinek- én is kaptam, ruhát, könyvet, olvasmányhoz, játszószeret, mindent-mindent megkaptunk. Annyira- szombaton engem elvittek, a család is elvitt, az egyik családdal különösen összenőttem. Elvittek gyertyát gyújtani, mert akkor előtte este gyertyát kellett gyújtani. És semmi se tudtunk ott se róla, csak Pünkösöd napján, vagy hogy volt az, '44- Pünkösöd után, vagy azokban a napokban, akkor-

I: Bocsánat, Bujról ugye visszament-

OG: Igen=igen-

I: -korábban ugye a buji zsidók elvitele-

OG: Utána visszamentem Kisvárdára. Mert ugye szünet volt, és akkor- tavaszi, vagy nem tudom, és akkor mentem vissza. És akkor egyik- egy pár napig voltunk csak ottan, és egyik nap közölték velünk azt, hogy=hogy=hogy e- elvitték az osztálytársainkat. Ugyanazon a napon, mint a buji- egyszerre vitték el minde- el őket. Én nem voltam ott, amikor ezeket elvitték, csak mikor visszamentem, szünet után, akkor mondták már, hogy=hogy nincsenek- öt=öt=öt fővel kevesebben vagyunk az osztályban, mert ezeket elvitték. Mert zsidó gyerekek voltak. Családostul együtt. Ez=e nemcsak engem, az egész osztály annyira összenőttünk azzal az öt gyerekkel, hogy nem igaz.

I: A múltkor említette, hogy látott- látta azt, hogy Kisvárdán hogyan terelik össze a zsidókat.

OG: Igen, de ez=e már a- őket már ezt megelőzően is hát olyan nagyszámúan- olyan nagy számmal voltak ezek, hogy egye- egye- (*köhint*) egy ilyen kulturális vagy más rendezvény előtt őrájuk már külön figyeltek. Ez A kisvárdai zsidóság története című könyvben ez- erről szó van, hogy milyen.

I: Mit tetszett látni ott, amikor a- arról tetszett beszélni a múltkor, hogy a kisvárdai- talán a főtéren-

OG: -igen-

I: -látta, hogy összeterelték a zsidókat.

OG: -igen=igen=igen-

I: -erről tessék mesélni.

OG: Igen, ez már akkor volt, amikor=amikor rá pár nap múlva ezeket a zsidó gyerekeket- zsidó gyerekeket is ugye tőlünk elvitték, és akkor a=akkor a- akkor még nem tudták, hogy miért viszik ezeket el, vagy miért gyűjtik- mert csak összegyűjtés volt. Akkor a családtagok voltak azok, akik követelték, hogy hol vannak a gyerekeik, miért nem- ez egy fél napos akció volt csak.

I: Ezt=ez nem egészen világos most, Gábor bácsi, tehát ő: mit tetszett látni? Tehát ugye mondta, azt- arra emlék- arról beszélt a múltkor Gábor bácsi, hogy nagy zaj volt talán, és hogy lementek a Fő térre.

OG: Igen, de akkor már azért mentünk, mert tudtuk, hogy nincsenek ott a zsidó gyereket. Először ezeket a gyerekeket szépen- ezeket a gyerekeket szépen, hát összeterelték.

I: Csak a gyerekeket?

OG: Csak a gyerekeket.

I: De milyen gyerekeket?

OG: Zsidó gyerekeket.

I: Honnét?

OG: Az iskolából. Le kellett nekik menni.

I: Igen.

OG: Igen, és akkor=akkor őket mindenkit hazaküldtek a családhoz. És (...) nem mehettek és akkor nem tudták még, hogy miről van szó és őket így vitték el majd utána családdal együtt.

I: De az már később volt. Napokkal később.

OG: Később volt. Később, napokkal később, igen.

I: És mi volt az, amit a Fő téren látott?

OG: Hát ezt láttuk, nem tudtuk, hogy miről van szó. Ezeket a gyerekeket levitték oda. Hát nem is főtér volt ez, hanem a gimnáziummal szembeni park, hát mindegy, ez ugyanaz. És ennyit láttunk csak, hogy ezeket gyerekeket összeterelik és mondták, hogy mindenki menjen haza és most a tanév számotokra befejeződött. És akkor rá két-három nap múlva- tehát előtte már tudták, hogy=hogy ezeket a gyerekeket a családdal együtt el fogják vinni.

I: Elmondom, hogy a múltkor körülbelül miről beszéltünk, és-

OG: -igen=igen-

I: Akkor ugye azt mondta, hogy volt egy reggel, amikor arra ébredt, hogy valamiféle zaj volt a kollégiumban.

OG: Igen. Na, ez igen, ez=ez az volt, még jobban pontosan emlékszem, az, hogy akkor volt zaj, akkor volt nagy- mert mi nem tudtuk, azt, hogy a gyerekeket miért vitték el, csak akkor reggelre tudtuk azt meg csak a kollégiumban, mert kollégiumban laktunk, akkor tudtuk meg, hogy aznap reggelre, hajnalra elvitték családotul az egészet. Akkor volt nagy zaj a téren is, meg bent a kollégiumban is.

I: Szóval korábban elvitték ugye, vagy haza kellett menni az iskolából-

OG: -hát hogy legyenek együtt- családdal tudják őket elvinni.

I: Ez azelőtt volt, a tavaszi szünet előtt volt még?

OG: Igen=igen.

I: Tavaszi szünet előtt.

OG: Pontosan=pontosan.

I: És aztán amikor visszament Bujról a Kisvárdára-

OG: -igen-

I: -és egyik reggel a kollégiumban arra ébredt-

OG: -igen-

I: -hogyan nagy zaj van.

OG: Arra ébredtünk, igen, mert akkor jött híre, hogy-

I: -viszik a-

OG: -reggelre elvitték a zsidókat.

I: És akkor azt látta, hogy hogyan viszik el a kisvárdai zsidókat?

OG: Azt nem láttuk, hát a kollégiumból ki se engedtek bennünket.

I: Értem. Tehát akkor erről nincs emléke.

OG: Nincs semmi. Azt tudtuk, hogy elvitték őket, de már dél körül akkor már hallottuk, hogy autókkal, mikkel elhordták az egészet, elvitték az egészet.

I: Merthogy a múltkor arról beszélt, hogy látta messziről őket.

OG: Nem=nem=nem azt láttam, amikor elvitték, én a=a azt mondtam, hogy=hogy azt láttam, mikor ezeket- mikor hazaküldték őket. Hazaküldték őket, akkor ott nagyon sokat hazaküldték, és akkor hajnalba vitték el ott is el ezeket a zsidókat családostul együtt.

I: Azt nem látta.

OG: Gyerekekkel együtt. Azt nem láttam.

I: Jó, énszerintem itt most akkor álljunk le, mert lassan a kazetta is lejár. És- és minden rendben van-e. Mehetünk. Jó, mehetünk. READY.

Gábor bácsi, leálltunk egy rövid technikai szünetre és akkor most folytatjuk a beszélgetést. Néhány rövid kérdésem lenne még, ami kimaradt a beszélgetésünkből. Vissza szeretnék kanyarodni ahhoz a történethez, vagy ahhoz a jelenethez, amiről beszélt Gábor bácsi, amikor látta, hogy a buji zsidókat hogyan viszik el aznap reggel.

OG: Igen.

I: A múltkori beszélgetésünk során említette, hogy hát ezeket a helyi zsidókat lovas szekerekkel vitték el. Le tudná ezt írni, hogy ez pontosan hogy zajlott? Ugye azon túl, hogy mindenhol- ugye ezt most elmondta, hogy minden háznál állt egy csendőr, kiterelték a- vagy kivezették a házból, vagy ez hogy volt, az egész?

OG: Úgy, pontosan. Pontosan. A- két csendőr volt mindegyiknél, egyik a kapunál terelte ki az embereket, a másik meg a stráfnál, voltak segítők, akik felszállították ezeket ezekre a kocsikra. Ennyi volt az egész. Ne- nem- és olyan simán, gyorsan

ment, hogy szerencsétlenek azt se tudták, hogy hova mennek. Hova mennek, hova viszik őket.

I: Tehát egy lovas kocsi szedte össze a-

OG: Nem egy, hát ugye harminc- hatvan- vagy nem tudom, hány családot érintett ez egy kis településen is, meg akár Kisvárdán is. Egy lovas kocsi nem tudta volna megcsinálni. Két-három családot, meg ugye akkor nem- volt zsidó család, nem tudom melyiknek hány gyereke volt. Hát volt amikor=amikor egy=egy kocsin két család volt csak. És ez meg volt szerve- előtte, mit tudom én, nem tudom, húsz, vagy harminc stráfkocsi hordta őket, szedte össze őket és hozta be Nyíregyházára.

I: Azt látta Gábor bácsi, hogyan rakják föl a kocsira ezeket az embereket?

OG: Igen, igen. Nem kellett felrakni, felszálltak maguk, csomaggal együtt és leültek egymás mögött kétségbe esetten.

I: Csendőrök mit mondtak, vagy mit csináltak?

OG: Semmit, csak a rendet felügyelték, de nem kellett be se avatkozni, semmit.

I: Ismerte a- felismerte a csendőröket?

OG: Hát egyenruhában voltak.

I: De hogy ismerősök voltak, vagy?

OG: Nem, nem, nem. Bujon nem voltak csendőrök, azok a csendőrök a szomszéd településről, Ibrányból jöttek. Nem volt csendőrőrs, pontosabban.

I: Tapasztalt durvaságot?

OG: Nem, semmit. Nem kellett, mert ezek szerencsétlenek megfélemlített emberek, hát nem mondom, hogy lelkesen szálltak fel oda a stráfra, de=de szálltak fel és még segítettek is nekik.

I: Felismert-e zsidókat azok közül, akiket- akik ezekre a kocsikra kerültek?

OG: Hát csak a szomszédunkból- szomszédokat tudtam, azt láttam, ugye. Ezeket rakják fel, meg szállnak fel.

I: Szóval voltak ismerősök.

OG: Hát személyes ismerőseink voltak.

I: Kik is voltak ezek?

OG: Hát falubeli szomszédok.

I: De neveket tud mondani?

OG: Hát itt van a könyvben-

I: -de nem kell=nem kell, ne álljon föl, csak ami=ami eszébe jut.

OG: (Schober), Beck, Altmann, nem tudom hány volt- aki a szomszédomban voltak.

I: Barátai voltak közöttük?

OG: A gyerekeik voltak. Őket én annak idején- hát együtt nőttünk fel, hát falumbeli gyerekek, együtt (griccelltünk) együtt játszottunk, télen együtt szánkóztunk, meg minden.

I: És akkor látta őket a lovas kocsin.

OG: Láttam, hogy rakják őket, akkor voltam legjobban kétségbe esve. És tudják, az, amikor elmúltak évek, évtizedek, és amikor ez az én életem is egy kicsit elég=elég=elég sokszínű, sokrétű volt, és amikor hallottam ezt a- és ma is hallom ezeket az antiszemita megnyilvánulásokat és sohasem azokra gondolok, azokra a nagypolitikusokra, vagy azokra a hőbörgőkre, akik beszélnek. Azokra a gyerekekre, akiknek láttam a riadt arcukat. Most is előttem vannak, akiket oda felpakoltak és elvitték. Egyetlen bűnök volt csak, hogy zsidók voltak. De én nem tudtam azt, hogy szóval énnekem- nekem az egészről ez a legmaradandóbb, a leglényegesebb gondolat, meg emlék.---Hm.-- Hányszor volt, hogy nekik jobb módjuk volt, és akkor kért=kért két szelet zsíros kenyeret és akkor a- az anyja is tudta, hogy neki elég egy, de a másikat nekem hozta. Mert tizenéves éhező gyerek voltam.

I: Tudtak szót váltani ezekkel a barátokkal?

OG: Amikor elvitték? Nem=nem, semmi, csak integettünk egymásnak. Hát riadt volt mindenki, ott nem lehetett szót váltani. Mit mondtam volna nekik?

I: Gábor bácsi ott állt a szüleivel?

OG: Ott, a kerítésnél a kapuba.

I: Szülei hogyan reagáltak?

OG: Hát riadtan, talán tele reménnyel. Hát el lehet képzelni, mint mi viselkednénk. Nem ágáltak, hát mit csinálhatott szerencsétlen? Sírtak. És=és vigyázatok magatokra, meg integettek, meg- meg ez volt.

I: Tehát hány kocsiból állt végül is-

OG: -egy tizenöt kocsi lehetett körülbelül, ami összeszedte azt a harminc családot, vagy mennyit.

I: Tehát a konvoj ment házról-házra, vagy?

OG: Felosztották, tudták, hogy ennyi zsidó család van, és akkor azt mondták, hogy na, ezek négy- négy főből álló család volt, meg gyerekek is ott vannak, akkor oda két

stráf ment. A másik helyen beosztották, úgyhogy mindenkinek volt, idézőjelben, helye. A stráfokon.

I: És elkísérték ezt a konvojt valameddig?

OG: Senki, senki se, hát nem lehetett, csendőrök kísérték, be Nyíregyházára és- tanya és odarakták őket. Nem kellett kísérni. Meg hát ki mehetett- és a szomszédok kimehetnek utána és mit csinált volna. Nem lehetett kísérni.

I: Még egy kérdésem lenne, Gábor bácsi. A pap, az egyház, illetve a misén a pap ő: vagy az is- tiszteletes, ugye a református pap-

OG: -református pap tiszteletes, igen-

I: -református templomba jártak annak idején Gábor bácsiék. Volt-e szó erről az egész ügyről a templomban?

OG: A pap Bujon egy=egy (Szimor) Zoltán nevezetű pap volt, az- nak én nagyon sokat köszönhetek. Ő istentiszteleten megemlékezett, de a rítusba bekeverve, tehát az, hogy szegények, meg elnyomottak, meg sorsuk, meg imádkozzunk értükük, meg bizakodjuk, hogy visszajönnek. Volt róla szó, volt róla szó.

I: De együtt érzően.

OG: Nagyon- együtt érzően, nagyon együtt érzően. Mondom még egyszer, nekem annyira nehéz itt az egész, hogy azt át kellett volna élni és annyira büszke vagyok erre a- szerintem minden településen így volt, hogy emberekről volt szó és nem zsidókról volt szó. Hogy a település mennyire együtt érzett, mennyire együtt gondolkozott ezekkel a szerencsétlen elhurcoltakkal. Mikor ha volt esetleg, volt személyes harag, vagy ellentét, azt=azt is elfelejtették. Mert-

I: Leszámítva a nyilasokat.

OG: Tessék?

I: Leszámítva a nyilasokat.

OG: Na, hát igen. Az egy pár hóbörgő valaki volt, de=de nem=nem meghatározók voltak ők sem.

I: Ők különben ott voltak, a nyilasok, amikor?

OG: Nem=nem, nem engedtek oda senkit a kocsikhoz. Amikor ezeket vitték el.

I: Csak a csendőrök kísérték.

OG: Csak a csendőrök voltak ott, vagy a jegyző, vagy illetve az önkormányzat, akkor tanács, jegyzőség által kijelölt személyiségek, akik regisztráltak ott dolgokat, és ugye ott egyengették őket el. Kulturáltan is csinálták idézőjelbe.

I: Gábor bácsi, ha lenne még valami, akkor szívesen meghallgatom, de különben én azt gondolom, itt befejeztük az interjút. Nagyon-nagyon szépen köszönjük.

OG: Kérem szépen.

I: Pontosabban álljunk le, mert ha még valamit mindenképp-